

گزارشی از مجمع بحث و گفتگو در بار
خانواد

گفت و اضافه کرد: شکی نیست که خانواده ایرانی در راه تحول است. تحولی سریع و نه جهش. دیگر گویهای اقتصادی و اجتماعی باعث این تغییر است. ما از خانواده‌ای که سنتی نامیده می‌شود به سوی خانواده‌ای که شاید فقط به منظور راحتی کار آن را خانواده «جدید» می‌خوانیم، در حرکتیم.

متن سخنرانی آقای جمشید بهنام در همین شماره فرهنگ و زندگی نقل شده است.

سپس خانم نیک چهارمحسنی در مورد تحقیقی که در محتوای کتب درسی شده است صحبت کرد و درباره این تحقیق گفت که این بررسی مقدماتی است و نتایجی که به دست آمده جنبه قطعی ندارد. هدف، بررسی مضامین کتب درسی دوره ابتدایی یعنی پیامهای پرورشی است که دستگاه رسمی آموزش و پرورش کشور آگاهانه و حساب شده به منظور کودکان شش تا یازده ساله ارسال داشته است. در این بررسی تنها مضامین و محتوای کتب مورد بررسی قرار گرفته‌اند

نومین مجمع بحث درباره خانواده و فرهنگ به مناسبت جشن فرهنگ و هنر با همکاری دانشگاه تهران و وزارت فرهنگ و هنر صبح روز دوشنبه ۱۳۵۳ با پیام شاهنشاه افتتاح گردید. جلسات بحث در سه روز از ساعت ۳ تا ۷ تشکیل شد. سال قبل نخستین مجمع درباره خانواده و فرهنگ تشکیل شده بود که مجموعه سخنرانیهای آن به وسیله وزارت فرهنگ و هنر منتشر شده است. امسال شکل کار تا اندازه‌ای متفاوت بود به این معنی که سعی شده بود تحقیقاتی در بعضی از زمینه‌های مربوط به پیامهای فرهنگی و خانواده انجام بگیرد و خلاصه‌ای از آن فقط به منظور طرح در این جلسات آماده شود و بیشتر وقت جلسات صرف بحث درباره این تحقیقات شد. جلسات به سه قسمت تقسیم شده بود؛ روز اول مربوط به پیام کتبی، روز دوم مربوط به پیام شفاهی و روز سوم مربوط به بازتاب این پیامها در خانواده بود.

آقای جمشید بهنام نخستین سخنران جلسه اول در مورد این موضوع انتخاب شده و چرا این پیامها در جلسات مطرح می‌شود مقدمه‌ای

و درباره سایر جنبه‌ها به خصوص چگونگی دریافت پیام‌ها از طرف کودک بحثی نشده است. درباره روش کار توضیح داده شد که روش تحلیل توصیفی محتوای آشکار و گاهی نهفته متون در این بررسی به کار رفته است. به این شکل که ابتدا قسمتی از متون به عنوان نمونه مطالعه شده و آنگاه تعدادی مفاهیم استخراج شده است. نوعی پرسش‌نامه از مفاهیم استخراج شده تهیه شده و سپس دوباره کلیه کتابها از نقطه نظر فراوانی مفاهیم استخراج شده مورد مطالعه قرار گرفته است. در تعیین واحد از ساخت داخلی کتب استفاده شده است به این صورت که واحدها به ترتیب بزرگترین تا کوچکترین عبارت بوده‌اند از واحدهای مضمون، واحد بررسی، واحد درسی، واحد متن، واحد ثبت.

از این تحقیق دو نتیجه کمی و کیفی به دست آمده است. نتایج مربوط به بررسی اطلاعات و معلومات و معانی و مفاهیم ارزشی دارای ابعاد و جنبه‌های گوناگونند، یکی جنبه عاطفی و ارزش‌های اخلاقی که روابط و بستگی‌های خانوادگی، تعلقات مذهبی، کمک به دیگران، مهربانی و دوستی را شامل می‌گردد دیگر جنبه شناختی که شامل کسب کمال و یادگیری، روابط علت و معلولی، زمان و تفاوتهاست و سوم جنبه مادی و اقتصادی که شامل مفاهیم سودا استفاده، کار و فعالیت، دادوستد است. مفاهیم مربوط به مسائلی مانند قدرت که نوعی ساخت ارتباطی میان افراد است نیز دیده می‌شود.

درباره نتایج کیفی تحقیق گفته شد که توزیع فراوانی یک مفهوم طبق روش ثابتی انجام نشده است

در یک درس یک مفهوم زیاد تکرار می‌شود و در درس‌های دیگر به این مفهوم اشاره نمی‌گردد. مفاهیمی که به دنبال هم می‌آیند خالی از تضاد نیستند، مکرر هستند و تعابیر مختلفی دارند. یکی از این مفاهیم که فوق العاده مهم است و فراوانی نسبی زیادی دارد مفهوم خانواده است. وقتی این مفهوم در کتابهای مختلف بررسی می‌شود نتایج به کلی متفاوت است؛ اساس خانواده در کتاب تعلیمات دینی و کتاب تعلیمات اجتماعی متفاوت است، در اولی خانواده بر اساس وظایف است که وظایف از طرف بچه‌هاست نسبت به پدر و مادر و در دومی خانواده بر اساس تبار و روابط خویشاوندی است. ولی آنچه که در کلیه این مفاهیم به طور مشترک دیده می‌شود سنتی بودن نقشهای پدر و مادر است.

نتیجه در پایان به این صورت عنوان شد که با توجه به تفاوت در فراوانی مفاهیم واحد به حساب مضامین مختلف بهتر به نظر می‌رسد که کتابهای درسی دوره ابتدائی در مجموع از یک سیاست واحد و یکسان پرورشی پیروی کنند نه از سیاستی که بر اساس انتقال مقداری معلومات و ارزش‌ها است و کوشش شود در کتابها مفاهیمی به کار رود که برای کودکان در تمام نقاط ایران قابل لمس باشد. زمانی که کودک از خلال کتاب یک خانواده مهربان و فداکار را می‌بیند، خانواده‌ای که هر کس در آن وظیفه‌ای دارد و این کودک مشاهداتش از خانواده نوشته‌های کتب متفاوت است این تضاد اثر ناخوشایندی در او می‌گذارد و به نظر می‌رسد تصویری که از خانواده ساخته می‌شود تصویری نیست که کودک در زندگی روزانه با آن

بخورد دارد به طوریکه این عدم هماهنگی ها باعث ایجاد تعارضهایی درسل جوان می شود .

آقای سیروس طاهباز درمورد بررسی محتوای کتابهای غیردرسی کودکان ونوجوانان که توسط کتون پرورش فکری کودکان ونوجوانان باهمکاری آقایان قدمعلی سرامی ، بهروز دولت آبادی ، علی علی وسیروس طاهباز به عمل آمده صحبت کرد . دراین بررسی باجموعه وسیع دائم الترایدی سروکار داشته اند . کتابهای غیردرسی منتشر شده درسال ۱۳۴۱ شامل ۳۵۰ عنوان است که ۱/۲ کل کتابهای نشرشده دراین سال را شامل می شود ورقم چندان بیادارکننده ای نیست چون کتابهایی که از آنها عنوان کتاب اسم برده می شود درواقع داستانهای کوتاهی هستند که ازصفحات معدودی تجاوز نمی کنند . بکنه دیگر اینکه درسال گذشته ۷۴ درصد این کتابها رجمه بوده وتنها ۲۶ درصد آنها تألیف است . درانتخاب کتاب برای بررسی چون شروع کار است ، محدودیت قائل شده اند وبررسی را محدود به آثار ایرانی کرده اند . دراین بررسی از ۴۰۰ داستان عامیانه ایرانی و ۱۰۹ داستان از نویسندگان مختلف استفاده شده است . آقای طاهباز درمورد داستانهای عامیانه توضیح دادکه این قبیل آثار را نمی توان دقیقاً به عنوان آثار ادبی کودکان درنظر گرفت ولی به دلیل کاربرد این آثار وهمچنین به این دلیل که بتوان تفاوتی ازنظر محتوا بین اندیشه وکاربرد آن برگزیده وامروز به دست آورد ۲۰۰ داستان عامیانه به این شکل مورد بررسی قرار گرفته است . درمورد انتخاب داستانهای عامیانه توضیح داده شد که ازمجموعه

کارهای صبحی که ازسراسر ایران گردآوری شده استفاده گردیده است وهم چنین انتخاب کتابهایی که شامل داستانهایی ازآذربایجان ، کردستان ، فارس وخوزستان است به دلیل پراکندگی جغرافیائی بوده است . درمورد داستانهای عامیانه تعیین زمان امکان پذیر نبود ودرمورد داستانهای معاصرین به دلیل محدود بودن کار وبه خاطر نتیجه گیری آسانتر از کارهای ۵۵ نویسنده که درفاصله سالهای ۳۹ تا ۵۳ منتشر شده استفاده شده است .

درمورد روش کار توضیح داده شد که هر داستانی براساس پیامهایی که درآن به کاررفته پیاده شده واین پیامها براساس نزدیکی هایی که باهم داشته طبقه بندی شده است . دربررسی داستانهای عامیانه اول نوع پیامها وهیژان کاربرد آنها را مشخص نموده اند . نوع تقسیم بندی به شکل بیسان واقعیت ها ونحوه زندگی ، اجتماعی ، اخلاقی ، فلسفی وعاطفی است . ازبررسی این تعداد داستان به یک نتیجه گیری مطلق نمی توان رسید . دراین بررسی پرکاربردترین پیامها شاید بتواند نشان دهنده مقداری مسائل اجتماعی وفرهنگی باشد .

درمورد داستانهای معاصر روش بررسی همان روش داستان عامیانه است ، منتها درنوع تقسیم بندی ونتیجه گیری اختلاف وجود دارد .

این تحقیق درحد یک کار بنیادی برای طرح موضوع انجام گرفته است و پایه ای است برای برسیهای وسیع تر بعدی درمورد کتابهای غیردرسی

روش زندگی - صفحه ۱۷

کودکان و نوجوانان. نتیجه این بررسی به صورت جزوه در اختیار شرکت کنندگان در سمینار قرار گرفت و در پایان صحبت‌های آقای طاهباز در مورد این بررسی بحثی صورت گرفت و پیشنهادهای نیز مطرح گردید.

مرکز انتشارات آموزشی وزارت آموزش و پرورش که بزرگترین هدف آن کمک به آموزش زبان رسمی فارسی است مدت زمانست که به انتشار مجله برای کودکان و نوجوانان پرداخته است. به این دلیل تحقیقی که در مورد محتوای مجلات کودکان برای گروه‌های سنی سه تا دوازده سال توسط این مرکز با همکاری آقایان ایرج جهانشاهی، اسماعیل سعادت، محمود کیانوش و خانم فردوس وزیری انجام گرفته بود، به وسیله آقای ایرج جهانشاهی در مجمع مطرح گردید. در مورد این بررسی گفته شد که این گزارشی توجیهی است و بررسی تنها سه مجله از مجله‌های پیک است. روش کار بدین صورت بوده است که ۱۵ شماره یک سال تحصیلی را گرفته‌اند موضوعها و هدفها را مشخص نموده‌اند. این بررسی در دوره پنجم مجله «پیک کودک»، دوره هفتم مجله «پیک نوآموز» و دوره دهم مجله «پیک دانش آموز» با توجه به هدفهای آموزشی هر یک از آنها به عمل آمده است. سپس درباره هدفهای مرکز انتشارات آموزشی در انتشار مجله‌های پیک سخن گفتند. خلاصه سخنان ایشان از این قرار است:

در مجله‌های پیک کوشش می‌شود که آنچه کودک در برنامه درسی دارد تکمیل گردد. به این معنی که

حوزه مطالب خواندنی او از حیث موضوعات و وسعت پیدا کند و در عین حال با توجه به دیگر گونیهای مداوم در محیط، تازگی داشته باشد و کودک را با جریانهای همزمان رشد فکر و شخصیت او همراهی کند. مجله‌های پیک امکان انسان سازی را فراهم می‌کند به این شکل که امکان گسترش حیطه موضوعات همسان را فراهم می‌کند، به سهولت دریافت موضوعات درسی در حوزه دانشهای پایه برای کودک کمک می‌نماید. کودک را به خودخوانی و خودآموزی عادت می‌دهد. این خودآموزی به او احساس شخصیت مستقل می‌بخشد و بر قدرت ادراک کودک می‌افزاید. به نگرش و بینش جامع او کمک می‌کند. مسائل مربوط به همبستگیهای خانوادگی، آگاهیهای ملی و میهنی، سنت و آداب و رسوم، خصوصیات اقلیمی و تاریخی، ملت و میهن، موقعیت سرزمین او در شبکه جهانی، شناخت طبیعت و جهان و ملیتها و مملتها، وقوف به ارزشهای تاریخی و بسیار چیزهای دیگر به شناخت اجتماعی کودک کمک می‌کند. به تفکر، جستجو، کنجکاوی، استدلال، قیاس، و تجزیه و تحلیل مطالب واداشته می‌شود. به ارتباط میان کودک و مدرسه و خانواده کمک می‌نماید. این مجلات به خاطر غیرانتفاعی بودن با بهای ارزان در دسترس کودکان و نوجوانان در سراسر مملکت قرار می‌گیرد. کودک با داشتن مجله‌ای خاص خود درمی‌یابد که جامعه و محیط زندگی او متوجه وجود اوست و برای او شخصیت قائل گردیده است.

مرکز انتشارات آموزشی در حال حاضر هفت مجله «پیک کودک»، «پیک نوآموز»، «پیک

دانش آموز ، « پیک نوجوانان » ، « پیک جوانان » ،
پیک معلم و خانواده » و « ماهنامه آموزش و پرورش »
را منتشر می کند . دفترهای تمرین درسهای فارسی ،
ریاضیات و علوم برای کلاسهای اول تا پنجم دبستان
و کتابهای پیک نیز در شمار دیگر کار افزارهای
آموزشی است که به وسیله این مرکز منتشر می شود .
در این گزارش تنها مجله های پیک کودک ، پیک
نوجوانان و پیک دانش آموز مورد بررسی قرار گرفته
است . به طور کلی در تهیه و تنظیم مطالب این مجلات
هدفهای زیر مورد نظر قرار دارد :

زبان آموزی ، گسترش دانش پایه ، کاربرد
زبانها و پرورش مهارتها ، آشنایی با شعر ایران
و سرسین بالاتر شعرجهان ، داستان برای آشنایی با
زندگی ، برانگیختن شوق کودکان به بیان احساسات
و اندیشه های خود در قالب نقاشی ، آموزش رفتار ،
پرورش جسم ، ایرانشناسی ، آشنایی با رویدادهای
ملی و میهنی و مذهبی ، سرگرمی آموزنده و سالم ،
گسترش واژگان کودک .

انتشارات مجله های پیک در ده سال گذشته به طور
مستقیم و غیرمستقیم در فعالیتهای آموزشی کشور
مؤثر بوده است و به علت اصولی که در تهیه آنها به کار
برده می شود در کشورهای افغانستان و بنگلادش
به عنوان نمونه مورد تقلید قرار گرفته است .

ورزش در مطبوعات ایران موضوعی است که
به وسیله مرکز تحقیقات دانشکده علوم ارتباطات
اجتماعی با همکاری آقایان صدرالدین الهی ، کاظم

معمد نژاد و مهدی محسنیان راد مورد تحقیق و بررسی
قرار گرفته بود . موضوع این تحقیق هر چند مستقیماً
با مسائل مورد گفتگوی مجمع بحث درباره خانواده
و فرهنگ ارتباط نداشت ولی از حیث آنکه قسمتی
از علائق نسل جوان را تشکیل می دهد اهمیت زیادی
دارد . در زیر خلاصه ای از گفته های آقای الهی در این
سینار نقل می شود :

با وجود اینکه ورزش موضوعی است که مستقیماً
با مسائل جوانان و نوجوانان بستگی و رابطه نزدیک
دارد و بیرون از محدوده کلاس به آن توجه فراوان
می شود ولی در داخل محدوده کلاس و حتی در
مجله های کودکان کمترین بخش را به این موضوع
اختصاص می دهند . این در حالی است که در این بررسی
می بینیم مطبوعات فارسی در جریان بازیهای آسیائی
سهم عظیمی - نزدیک ۳۳ درصد - از مطالبشان را
به ورزش اختصاص دادند و این نشان می دهد که ما
در مورد موضوعی که مورد توجه نوجوان و جوان
به طور اعم است فعالیت چندانی نداریم . وسائل
ارتباط جمعی آن را در حدی مبالغه آمیز منعکس
می کنند و در هر حال ورزش به صورت یک عامل
غیر قابل انکار وارد خانواده ها شده است و این
لحظه ایست که باید به جهت درست هدایت شود .

این بررسی شامل سه بخش مجزا است که در
هر یک از بخشها نقطه نظری خاص مورد توجه بوده
و بر اساس آن مطالعات و تحقیقات صورت پذیرفته
است . این بخشها عبارتند از : بخش اول ، تک نگاری
یک روزنامه هفتگی ورزشی (کیهان ورزشی) بخش

دوم مطالعه درباره خواستها و استخراج نظرات خوانندگان جوان دوشنبه هفتگی ورزشی کنونی ایران به منظور آشنائی با تمایلات و موضوعات مورد علاقه جامعه جوانان. بخش سوم مطالعه درباره تراکم و پراکندگی محتوی و مضمون پیامهای ورزشی چند نشریه فارسی زبان پایتخت هنگام برگزاری رویدادهای مهم ورزشی سال ۱۳۵۳ (جام جهانی فوتبال، بازیهای آسیائی تهران). این سه مورد که به شیوههای مختلف مورد بررسی قرار گرفته است زیربنایی برای وسیعتر ورزشی در مطبوعات فارسی است. نتایج این بررسی می تواند برای تحقیقات آینده مفید باشد.

در پایان نکاتی که به نظر پژوهندگان رسیده بود به عنوان راهنما برای پژوهشی تازه درباره ورزش و رابطه آن با نوجوانان و جوانان و نیز پیوند آن با فرهنگ در زندگی و خانواده. به این صورت بیان گردید: ورزش به عنوان یکی از عوامل مهم سازنده فرهنگ در زندگی انسان امروز قدم نهاده است. تأثیر این عامل سازنده بیشتر روی طبقه جوان و نوجوان است و از طریق این عامل بسیاری از مسایل تربیتی و آموزشی را می توان به نوجوانان یاد داد. وسایل ارتباط جمعی روز به روز سهم بیشتری به ورزش اختصاص می دهند و باید برای برنامه ریزی درست این امر از پیش چاره اندیشی کرد. لزوم يك مطالعه در محتوای پیامهای ورزشی وسایل ارتباط جمعی و نیز تحقیق درباره زبانی که اینك ورزش با آن پیامهای خود را به جوانان می رساند ضرورت کامل دارد. مطبوعات به طور اعم و مطبوعات

ورزشی به طور اخص باید به مضامین اخلاقی و سازنده ورزشی که لازمه این حرکت فرهنگی است توجه کافی مبذول دارند و خود را در برابر نسل جوان کاملاً مسئول بدانند و وظیفه خویش را در حد ایجاد هیجان و قهرمان بازی و ستاره سازی تمام شده تلقی نکنند. خانواده در مقیاس معمولی خود باید ورزش را به عنوان يك عامل گفتگو و ایجاد تفاهم میان افراد خویش بپذیرد و به آن مجال رشد و گسترش بدهد. لازمست که ورزش جانی شایسته و والا در کتاب سیاست فرهنگی کشور داشته باشد تا بتوان از مفاهیم ورزشی برای ایجاد هوشیاری و آزادمنشی به نحو صحیح استفاده کرد.

یکی از منابع مهم فرهنگ که پیش از تولد تا پس از مرگ به نحوی از انحاء در زندگی فرد و در نتیجه در وضع و ارتباط خانوادگی اثر می گذارد رسوم و عقاید سنتی است. این سنتها که در گذشته های کم و بیش دور پدید آمده اند و طی قرون و اعصار شکل گرفته اند و به نسل امروز رسیده اند متنوع، پیچیده، نمادین و دارای کاربرد معین و مشخصی هستند. مرکز مردم شناسی ایران با همکاری آقایان محمود خلیقی، مرتضی هنری، پرویز اذکائی و خانم پروانه جامعی در راه بررسی این مجموعه پرارزش سنتی در برخورد با خانواده به تحلیل رسوم و عقایدی که منحصرأ و مستقیماً به کودک مربوط می شوند پرداخت و گزارشی تحت عنوان تحلیل آداب و سنن مربوط به کودک تهیه کرده اند. در این مجمع آقای خلیقی در مورد این گزارش سخنانی گفت که خلاصه آن در زیر می آید:

در این بررسی نظر این بود که فقط به آداب و رسوم جامعه شهری پرداخته شود ولی در عمل دیده شد که جامعه شهری مقدار زیادی تحت تأثیر سنتهای روستائیان است که دلیل آن مهاجرت روستائیان از نقاط مختلف کشور به جوامع شهری است بنابراین در مرحله گردآوری مجموعه مورد تحقیق اول آداب و رسوم و عقاید سنتی مربوط به کودک جمع آوری شد و بعد هم در ۲۵ روستایی که در قسمتهای مختلف سلکت پخش هستند تحقیق شد و مجموعه آداب و سنن آنها جمع گردید .

این مجموعه شامل آداب و رسوم است که مستقیماً به کودک مربوط می شوند و شامل تمام تأثیرات بزرگی سنتی در شخصیت کودک نیست .

مطلب دیگر اینکه مجموعه سنتها و عقاید سنتی که موضوع این بررسی قرار گرفته است منتخب از مطالب و موادی است که طی چند سال توسط محققان مرکز مردم شناسی ایران گرد آمده است . این تحقیق در بخش انجام شده است . در بخش اول سنتها و عقاید از نظر موضوعی رده بندی شده اند و فرآولی هر موضوع نشان داده شده است در بخش دوم مفاهیم موجود در این موضوعات و بخصوص ارزشهای اخلاقی ، عاطفی و اجتماعی آنها بررسی گردیده است .

در این تحقیق به شخصیت کودک توجه شده است . یعنی جنبه های مختلف شخصیتی را مورد توجه قرار داده و مسائلی را که به یکی از این جنبه های عاطفی و جنبه های اجتماعی مربوط می شده در نظر گرفته اند .

در جنبه های ادراکی به پنج نوع تفکر در مورد آداب و رسوم رسیده اند که در جزوه تهیه شده تحت عنوان تحلیل مفاهیم آمده است . توجه به آنها از نظر اینکه به ابعاد مختلف شخصیت کودک مربوط می شوند اهمیت خاصی دارد .

تفکر طبیعی - در غالب رسوم و اعتقاد سنتی مربوط به کودک شیوه تفکر طبیعی یعنی جستجوی علل امور در طبیعت و استفاده از مواد طبیعی برای رفع نیازهای کودک و نیز درمان دردها و امراض به چشم می خورد . در بررسی حاضر ۳۶٪ کل رسوم و اعتقادات نشان این نحوه تفکر است .

تفکر ماوراء طبیعی (متافیزیکی) - یعنی تفکری که علل امور را در ماوراء طبیعت جستجو کند . ۲۷٪ از رسوم و عقاید به این شیوه تفکر مربوط می شود .

تفکر سمبلیک - که مجموعه رسوم و عقایدی است که یک شیئی بی جان یا اندام حیوان یا خوراک ، مکان ، اندام انسان و اعمال و رفتار نمودگار مفاهیم خاصی قرار گیرند . ۱۰٪ از رسوم و عقاید مورد بررسی جنبه سمبلیک دارند .

روحیه اشتراک که به موجب آن فرد ابتدائی وجود خود را با اشیاء و اطرافیان مشترک می داند . این شیوه تفکر در طرز تفکر عامیانه هنوز باقی است و نشانه های آن را در آداب و رسوم مربوط به کودک نیز می توان یافت . از مجموع سنتها و عقاید مورد بررسی ۱۰٪ با روحیه اشتراک ارتباط پیدا می کند .

آنیسیم به معنی نشانه‌های جان‌بخشی که از خصوصیات روحیه ساده ابتدائی بشر است و در رسوم و عقاید به چشم می‌خورد از مجموع رسوم و عقاید مورد بررسی ۸٪ شاهد وجود چنین روحیه‌ای است. این‌ها تفکرهای اندرکی بودند که در این بررسی به دست آمده‌اند. در مورد ارزشهای اجتماعی آداب و رسوم موجود به دو قسمت تقسیم شده‌اند: آنهایی که ارزشهای اجتماعی مثبت دارند یعنی آداب و رسوم و دیگری آداب و رسوم که میل به گریز از اجتماع و تنهایی را به نحوی در کودک به وجود می‌آورند که اینها ارزشهای اجتماعی منفی هستند و مجموعاً ۲۴٪ از کل آداب و رسوم را تشکیل می‌دهند.

در آخر ارزشهای عاطفی بررسی شده است که به عواطف مثبت و عواطف منفی تقسیم می‌شوند که ۵۶٪ ارزشهای عاطفی مثبت و ۴۴٪ ارزشهای عاطفی منفی هستند.

این بررسی این حقیقت را روشن می‌سازد که در رسوم و عقاید سنتی چه از نظر جنبه‌های شخصی کودک (ارزشهای عاطفی و اجتماعی) و چه از نظر طرز تفکر (جنبه‌های اندرکی) اهمیت دارند و به طور کلی در هر مورد اثر آنها در جهت مثبت سازندگی شخصیت کودک است.

وسایل ارتباط جمعی به خاطر گستردگی خاصی که دارند یکی از مهم‌ترین پیامهای شفاهی هستند به همین خاطر سنجشی تأثیر این وسایل در خانواده‌ها

و در کودک اهمیت خاصی دارد. و در این میان رادیو به خاطر اینکه پراگنده‌ترین پیامها را ارسال می‌دارد سهم مهمی را در میان وسایل اشغال می‌نماید بدین جهت تحقیقی به وسیله مرکز تحقیقات دانشکده علوم ارتباطات اجتماعی تحت عنوان بررسی محتوای برنامه‌های رادیو ایران توسط آقایان صدرالدین الهی، کاظم معتمد تژاد و مهدی محسنیان را انجام گرفته بود. در این مجمع آقای کاظم معتمد تژاد در مورد چگونگی این بررسی توضیح داد:

محتوای برنامه‌های رادیوئی در جامعه ما از دو جهت اهمیت زیادی دارد: یکی خصوصیات این وسیله ارتباطی است و دیگری وضع جامعه ما. وسعت خاک و کوهستانی بودن ایران، بالا بودن نسبت بیسوادان و کمی قدرت خرید روستائینان سبب شده است که رادیو بیش از سایر وسایل ارتباط جمعی توسعه و قدرت نفوذ داشته باشد. رادیو دارای ویژگیهای خاصی است.

در ایران برای هر هزار نفر ۷۰ دستگاه گیرنده رادیو، ۱۵ روزنامه و ۵ تلویزیون وجود دارد. علاوه بر آن وجود نزدیک به هشت میلیون دستگاه گیرنده رادیوئی در ایران نشان می‌دهد که رادیو پراگنده‌ترین وسیله ارتباط جمعی در ایران است. میزان گرایش مردم به رادیو با میزان سواد آنها نسبت معکوس دارد. کودکان از هفت سالگی با برنامه‌های رادیو توجه می‌کنند و در نوجوانی از طرفداران اصلی برنامه‌های رادیو می‌شوند. این عوامل نشان می‌دهد که رادیو در مقایسه کمی با سایر

وسایل ارتباط جمعی ، بالاترین مقام را در ایران دارد و با توجه به اینکه ۵۶ درصد جمعیت ایران را نوجوانان تشکیل می‌دهند و آنها در دوران نوجوانی بیش از سایر سالهای زندگی به رادیو گوش می‌دهند ، قدرت تأثیر رادیو بر نوجوانان ایران مشخص می‌شود.

بعد از این مقدمه آقای معتمدنژاد در مورد روش کار چنین گفت :

ابتدا يك بررسی در برنامه‌های يكسال رادیو ایران فرستنده اول به عمل آمده است . برنامه‌ها از شهریور ۱۳۵۲ تا شهریور ۱۳۵۳ مورد مطالعه قرار گرفتند . و با توجه به سه هدف و وظیفه اصلی وسایل ارتباط جمعی - وظیفه آگاه‌کننده ، وظیفه آموزشی ، و وظیفه سرگرم‌کننده - طبقه‌بندی موضوعی انجام شده است . در تحقیق دیگر بررسی کیفی برنامه‌های سه ماه رادیو ایران انجام گرفت . برنامه‌های مورد بررسی نمونه‌ای از برنامه‌های فرستنده اول رادیو ایران از ساعت ۶ بامداد تا ۲۴ است .

این نمونه‌گیری از اول تیرماه تا ۱۵ شهریور ماه ۱۳۵۳ انجام گرفته است و کلیه گفتارهای رادیو حتی اشعار و ترانه‌ها از نظر مضامین گوناگون و زبان رادیو مورد بررسی قرار گرفته است . بررسی کیفی نشان می‌دهد که رادیو ایران وظیفه سرگرم‌کنندگی خود را ۳ برابر آگاه کردن و ۲ برابر آموزش دادن انجام می‌دهد . بررسی کیفی نشانگر این نتیجه است که برنامه‌های رادیو ایران از نظر آموزش زبان دارای نقاط ضعف خاصی است که برای رفع آنها

باید برنامه‌ریزی شود . تردید نیست که برنامه‌های رادیو باید به زبان درست و سالم و قابل فهم برای همه تهیه شود و قبل از پخش عبور این برنامه‌ها از يك صافی زبان سنج ضروری است .

گزارش بعدی تحت عنوان بررسی محتوای فیلمهای تلویزیونی برای طرح در این سمینار توسط آقای علی‌اسدی با همکاری خانم شهیندخت خوارزمی و آقایان محمد عابدینی ، عباسعلی محمدزاده و علی خاکرمدیق در کمیته سنجش افکار و تحقیقات اجتماعی سازمان رادیو تلویزیون ملی ایران تهیه شده بود . آقای محمدزاده در مورد این گزارش ، چگونگی تهیه آن و روش کار سخنانی گفت که به‌طور مختصر در اینجا نقل می‌شود :

روش این تحقیق به این شکل بوده است که برنامه‌های تلویزیون مخصوص برنامه‌هایی که به تحویل کودکان در ارتباط بوده است مانند برنامه کودکان و سریالها بازبین شده و سپس از میان آنها تعدادی انتخاب گردیده است . در روش تحلیل محتوا چهار اصل عینیت ، منظم بودن ، توجه به محتوای آشکار ، تحویل به کمیته رعایت شده است .

محتوای برنامه‌های تلویزیونی از چند نظر مورد بررسی قرار می‌گیرد یکی بر مبنای محتوای بیرونی و ظاهری پیامها که در این صورت برنامه‌ها به دسته‌های مختلف سرگرمی ، خبری ، آموزشی ، آگهی و غیره تقسیم می‌شود . دیگر اینکه باید برنامه‌هایی را که که دارای تماشاگر زیادی هستند از میان سایر برنامه‌ها

بررسی و نتایج

انتخاب کرد و تجزیه و تحلیل را روی آنها متمرکز ساخت که در این بررسی از روش دوم استفاده شده است. مطابق بررسیهایی که انجام شد معلوم شده است که سریالهای تلویزیونی بخصوص سریالهای ایرانی بیش از سایر برنامه‌ها تماشاگر دارد. در این بررسی سریالهای تلویزیونی نیمه اول سال ۱۳۵۳ تجزیه و تحلیل شده‌اند. در تحلیل سریالها چند نکته اساسی که در اکثر آنها مشترک است به دست آمده است: گریز از واقعیت، هنرپیشه پرستی، نیک‌بختی، پرخاشگری. در تحلیل محتوای سریالهای ایرانی به چند گرایش اصلی اشاره شده است. از ۱۵ سریالی که نمایش داده شده است ۷ سریال دارای تمهای اجتماعی-خانوادگی، ۳ سریال پهلوانی و لوطی‌گری، ۳ سریال اجتماعی-انتقادی و ۲ سریال پلیسی و جنایی است. این امر از یک طرف حاد بودن مسائل اجتماعی خانوادگی را در ایران نشان می‌دهد و از طرف دیگر اهمیتی را که هنوز جامعه به ارزشهای سنتی و اخلاقی می‌دهد. اکثر موضوع سریالها مربوط به اجتماع فعلی است و فقط سه برنامه است که مسائلی را در گذشته مطرح می‌کند. اکثر سریالها بازگوکننده زندگی قشرهای پائین و متوسط جامعه معاصر است. قهرمانان سریالهای ایرانی اکثراً مرد هستند و زنها کمتر نقش اول سریال را بازی می‌کنند؛ و به استثناء یک برنامه. پس از این بررسی سریال مراد برقی که محبوبیت زیادی بین خانواده‌ها و مخصوص کودکان داشته است مورد تحلیل قرار گرفته است. ابتدا شرحی درباره داستان این سریال داده شده است و بعد شخصیت‌های آن تشریح شده‌اند و سپس محتوای این

سریال از نظر کمی مورد تحلیل قرار گرفته و از آن نتیجه‌گیری آماری شده است.

آقای هوشنگ کاوسی بررسی محتوای فیلمهای سینمایی را موضوع بحث در این مجمع قرار داد. ابتدا به عنوان مقدمه در مورد قدرت پیام‌رسانی تصویر صحبت کرد. خلاصه سخنان او در اینجا نقل می‌شود:

تصویر بزرگترین وسیله پیام‌رسانی است. زیرا تصویر زبان خاصی نمی‌خواهد و چون زبان بین‌المللی است برای تمام مردم قابل فهم است به طوری که می‌بینیم سینما ۳۰ سال صامت بوده است و مردم آن را به خوبی فهمیده‌اند. به طور کلی می‌توان گفت که ایجاد ارتباط از طریق تصویر راحت‌تر است. در اینجا منظور تصویر سینماست نه تلویزیون چون با تمام غربی‌هایی که سینما و تلویزیون با یکدیگر دارند طریقه پیام‌رسانی این دو متفاوت است و طبعاً واکنشهایی هم که در برابر این دو تصویر دیده می‌شود متفاوت است. در مورد اینکه تا چه حد در سینما به مسئله خانواده توجه می‌شود باید گفت که بسیاری فیلمها به وسیله فیلمسازان بزرگ ساخته شده‌اند که اساس فیلم بر روابط خانوادگی و شکافتن مسائل موجود در خانواده‌ها بوده است. به عنوان مثال می‌توان فیلم نفرین شدگان از ویسکونت و فیلم جن‌گیر را نام برد. اما مسئله‌ای که ما در ایران با آن روبرو هستیم واردکنندگان فیلم است که به آنچه که بیشتر مردم پسند است توجه می‌نمایند و این فیلمها اکثراً رساننده پیامهای دیگری هستند.

در مورد سینمای خودمان باید گفت که سینمای فارسی از زمانی که به وجود آمده در زمینه‌های مختلف کار کرده است. به طور کلی مسائل مربوط به خانواده در سینمای فارسی جدی مطرح نمی‌شود. بیشتر توجه فیلمسازان به بازار است و پیامهایی که در فیلمها داده می‌شود تنها آنچه‌یست که از طرف سازنده فیلم داده شده است و هدف اقناع خواستهای بازاری است.

کودک در برابر پیامهای فرهنگی عنوان تحقیقی
است که به وسیله آقایان باقر ساروخانی و مرتضی کتبی انجام گرفته و شامل دو قسمت است. آقای ساروخانی در مورد قسمت اول این تحقیق با عنوان تماس کودک با پیامهای فرهنگی توضیحاتی به این شرح داد:

چون در مجمع فعلی موضوع شناخت پیامهای فرهنگی که از منابع مختلف بر خانواده وارد می‌شود مطرح است، در این تحقیق کوشش شده که جزئی از محتوای ویژه بعضی از منابع انتقال پیام شناخته شود. اما شناخت محتوی پیامها که به وسیله وسایل ارتباط جمعی ارسال می‌گردد مسئله دیگری را به وجود می‌آورد. نوع واکنش کودک در برابر انبوه پیامها و چگونگی واکنشها در مناطق خاص جغرافیایی و با طبقات مختلف جامعه موجبات طرح این مسئله و انجام تحقیق کنونی را فراهم آورد.

شناخت عکس العمل خانواده و کودک در برابر پیامهای گوناگون فرهنگی ابعادی چند می‌پذیرد. اول اینکه آیا کودک با منابع ارسال کننده پیام در

ارتباط هست یا خیر و چه نوع کودک و از کدام نوع خانواده و یا کدام منطقه جغرافیایی به این منبع دسترسی بیشتری دارد. دیگر اینکه چرا کودک زمانی را در شبانه روز صرف تماشای تلویزیون و یا گوش کردن به رادیو می‌کند. تلفیق خواست و امکان چگونه بوده است. تحقیق درباره این مسائل تنها از طریق کسب اطلاعات عینی از خانواده و کودک امکان پذیر بود. تحقیق فعلی شامل چند بخش است. ابتدا مشخصات جمعیت مورد مطالعه بررسی شده است چون این گزارش به انعکاس عقاید، نظرات و خواسته‌ها و در بعضی موارد حدود تماس کودک با وسائل ارتباط جمعی اختصاص دارد از این حیث بررسی مشخصات این گروه سخن گو ضروری است و بعد به بررسی کودک در برابر رادیو تلویزیون، سینما و تئاتر، مطبوعات و کتب غیر درسی پرداخته است.

سپس آقای کتبی در مورد بازتاب خانواده و مدرسه و تلویزیون در زندگی کودک توضیحاتی به شرح زیر داد:

هدف از این کار تحقیق مطالعه گرایشهای کودکان نسبت به فرهنگ محیط است. در جامعه متحول ما کودک در معرض پیامهای سه منبع اصلی خبر قرار دارد که عبارتند از: خانواده، مدرسه و وسایل ارتباط جمعی. برای شناخت تأثیر این سه نوع پیام بر کودک و مطالعه بازتاب آنها در وی باید دید که سهمی که هر یک از این سه منبع در حیات کودک دارد چیست و اینکه آیا محتوای پیامهای سه گانه با هم اختلاف سطح دارند و در صورت اختلاف، ادراک کودکان از این عدم هماهنگی چگونه است.

فرهنگ و زندگی

برای پاسخگویی به این سئوالات مادر و کودک مورد پرسش قرار گرفته‌اند. مشخصات خانواده و احساس کودک نسبت به خانواده و مدرسه و تلویزیون مسائلی است که مطالعه و مشاهده شده و برای آنکه مفهوم اختلافات سطح فرهنگی روشن شود کوشش شده است که ادراک طفل نسبت به رابطه بین بزرگترها و جنبه‌های مختلف دنیای آنها بررسی شود. ارتباط بین عقاید خانوادگی و پیامهای تلویزیونی و آموزش دبستانی و مقایسه جای طفل در خانواده و روابطش با معلم و مدرسه فصول این بررسی را تشکیل می‌دهد.

آقای فریدون بدره‌ای تحقیقی دربارهٔ واژگان نوشتاری کودکان دبستانی ایران از دانشپایه دوم تا ششم انجام داده‌اند و در مورد این تحقیق توضیحاتی به شرح زیر به مجمع دادند:

این پژوهش که در سال ۱۳۴۶ آغاز شد و در سال ۱۳۵۲ به صورت کتاب واژگان نوشتاری کودکان ایران از طرف فرهنگستان زبان ایران انتشار یافت، بر اساس ۱۰۸۵ نوشته از کودکان دبستانی ایران از دانشپایهٔ دوم تا ششم نهاده شده است. این ۱۰۸۵ نوشته از میان حدود ۶۰ تا ۷۰ هزار نوشته که کودکان از نقاط مختلف ایران برای مرکز تهیه مواد خواندنی برای نوسوآدان ارسال داشته بودند انتخاب شد. در این تحقیق به پراکندگی جغرافیایی و پراکندگی نمونه‌ها از نظر جنس دانش‌آموز توجه شده است. نتایجی که این بررسی نشان می‌دهد نمی‌تواند به‌طور دقیق و مسلم نمایانگر حجم واژگان نوشتاری کودکان باشد زیرا نمونه‌گیری از همه کسانی که واژگان آنها

مورد نظر است یا همه متنهای يك زبان ممکن نیست، و از نظر هزینه و زمان و نیروی انسانی امکان آن محدود است. دیگر اینکه ثبت و ضبط همه واژه‌هایی که يك فرد می‌داند هرگز میسر نیست زیرا اگر تمام نوشته‌ها و گفته‌های يك نفر را بررسی کنیم و واژه‌هایی را که به کار برده است بیرون آوریم نمی‌توان ادعا کرد که این شخص همین اندازه واژه می‌دانسته است اما آنچه که از نتایج این بررسی می‌توان به دست آورد اینست که می‌توان در آموزش زبان، در آموزش خواندن، در آموزش دستور، در نوشتن کتابهای ساده کمک درسی و خواندنیهای دیگر برای کودکان، و در هر بررسی و تجزیه دیگری که برای شناخت زبان کودک لازم باشد از آن سود برد.

آقای بدره‌ای سپس اضافه کرد: برنامه‌ای که پژوهش حاضر بر اساس آنها انجام گرفته است نمودار کوچکی از بازتاب کودکان ایرانی در برابر يك پیام کتبی است. پیامی که به وسیله مجله‌های پیک برای کودکان سراسر ایران فرستاده شد و در آن از آنها خواسته شد که با مجلهٔ خودشان مکاتبه کنند و برای مجله شعر و داستان و نقاشی و شرح احوال و توصیف زادگاه خود و غیره را بفرستند. این چند هزار نوشته‌ای که از آن زمان به دفتر مجله رسید، نشانهٔ گویای این پیام کتبی و تأثیر آن است.

مجمع بحث و گفتگو دربارهٔ خانواده و فرهنگ روز چهارشنبه ۱۵ آبان ۱۳۵۳ به کار خود پایان داد. متن کامل بررسیهای عرضه شده به این جمع توسط وزارت فرهنگ و هنر به صورت کتاب منتشر خواهد شد.

گزارشگر: ویدا مشایخی